

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1	
Współczesny kryzys gospodarczy, społeczny i środowiskowy – diagnoza i analiza sytuacji	19
1.1. Nierównowaga w systemie gospodarka-społeczeństwo-środowisko ...	19
1.1.1. Rola kryzysu finansowego w ujawnieniu istniejących problemów	19
1.1.2. Przyczyny i konsekwencje bieżącego kryzysu	23
1.2. Złożoność, niestabilność i niepewność – cechy współczesnych problemów	26
1.2.1. Konieczność nowego sposobu myślenia	26
1.2.2. Nauka o złożoności.....	28
1.3. Identyfikacja wyzwań i trendów globalnych.....	33
1.4. Cechy dotychczasowego systemu gospodarczego generujące sytuacje kryzysowe.....	36
1.4.1. Granice wzrostu gospodarczego i ograniczenia PKB jako wskaźnika dobrobytu.....	37
1.4.2. Kapitalizm, neoliberalizm i gospodarka rynkowa w otwartym, powiązanym, globalnym świecie	38
1.4.3. Rola rynku i państwa w związku z systemowym kryzysem	41
1.4.4. Ograniczenia ekonomii w odniesieniu do wyzwań gospodarczych i społecznych	44
Rozdział 2	
Koncepcja zielonej gospodarki	48
2.1. Pojęcia i definicje.....	48
2.1.1. Droga do zielonej gospodarki.....	48
2.1.2. Zielona gospodarka i zielony wzrost w dokumentach strategicznych organizacji międzynarodowych.....	54
2.1.3. Wybrane zielone inicjatywy globalnych organizacji międzynarodowych.....	60
2.2. Zasady, obszary, cele i wartości zielonej gospodarki	67
2.3. Zielona gospodarka a brązowa gospodarka.....	74
2.4. Opinie na temat zielonej gospodarki w środowisku naukowym	77
2.5. Zielona gospodarka w dokumentach strategicznych Unii Europejskiej.....	83
2.5.1. Strategie horyzontalne, środowiskowe i sektorowe	83

2.5.2.	Charakterystyka najważniejszych unijnych dokumentów.....	86
2.6.	Zmiany strukturalne w wyniku zielonej transformacji.....	90
2.7.	Możliwe scenariusze rozwoju krajów w ramach zielonej gospodarki	98

Rozdział 3

Wybór i selekcja zmiennych do pomiaru zielonej gospodarki w krajach Unii Europejskiej	102	
3.1.	Problemy związane z selekcją zmiennych opisujących obiekt	102
3.1.1.	Uwagi wstępne	102
3.1.2.	Zalety i wady wskaźnika syntetycznego	103
3.1.3.	Analiza istniejących zestawów wskaźników do oceny zielonej gospodarki	104
3.1.4.	<i>Global Green Economy Index</i>	109
3.2.	Kryteria wyboru wskaźników do Indeksu Zielonej Gospodarki i ich definicje	112
3.2.1.	Analiza definicji i słów kluczowych.....	112
3.2.2.	Analiza systemowa a wybór wskaźników szczegółowych.....	114
3.2.3.	Obszary i wskaźniki szczegółowe	116
3.2.4.	Definicje wybranych wskaźników	121
3.2.5.	Dodatkowe wskaźniki zgłoszone przez ekspertów	126
3.3.	Transformacja w stronę zielonej gospodarki w krajach Unii Europejskiej wyrażona przez wybrane do badania wskaźniki	129

Rozdział 4

Indeks Zielonej Gospodarki – metoda i wyniki badań.....	162	
4.1.	Metoda konstruowania Indeksu Zielonej Gospodarki.....	162
4.1.1.	Narzędzia wielowymiarowej analizy porównawczej	162
4.1.2.	Procedura obliczania indeksu	165
4.2.	Wyniki zastosowania indeksu.....	170
4.2.1.	Indeks Zielonej Gospodarki dla krajów.....	170
4.2.2.	Ranking krajów w poszczególnych obszarach	172
4.3.	Analiza metody tworzenia Indeksu Zielonej Gospodarki	174
4.3.1.	Ocena wrażliwości Indeksu Zielonej Gospodarki	174
4.3.2.	Analiza wag nadanych przez ekspertów.....	179
4.4.	Analiza i ocena zaawansowania krajów wyrażona Indeksem Zielonej Gospodarki – wyniki badań.....	181
4.4.1.	Grupy krajów wyodrębnione przez Indeks Zielonej Gospodarki i ich charakterystyka.....	181
4.4.2.	Polaryzacyjno-dyfuzyjny model transformacji w stronę zielonej gospodarki	188

4.5.	Porównanie Indeksu Zielonej Gospodarki z <i>Global Green Economy Index</i>	192
4.6.	Implikacje dla Polski wynikające z koncepcji zielonej gospodarki i wyników indeksu.....	194
	Zakończenie	198
	Aneks 1. Nadanie wag wskaźnikom wykorzystanym do wyliczenia Indeksu Zielonej Gospodarki (IZG) – kwestionariusz	204
	Aneks 2. Dane statystyczne wykorzystane w pracy	207
	Literatura.....	226
	Spis rysunków	237
	Spis tabel.....	239
	Summary	242

Wstęp

Koncepcja zielonej gospodarki pojawiła się ostatnio w głównym nurcie debaty publicznej. Przyczyną tak dużego zainteresowania zieloną gospodarką były inicjatywy podejmowane przez globalne i regionalne organizacje poszukujące wyjścia z wielowymiarowego kryzysu gospodarczego, ekologicznego i społecznego. Kryzys ujawniony w 2008 r. określany jest jako najpoważniejszy od lat trzydziestych ubiegłego stulecia. Jego cechami szczególnymi są wyjątkowa głębokość, skala i zasięg, które uświadomiły, że powrót do sytuacji sprzed kryzysu jest niemożliwy i konieczne jest znalezienie nowego modelu, odpowiedniego do wyzwań gospodarczych, środowiskowych i społecznych XXI w. [Jackson 2009; Kołodko 2010].

Diagnoza sytuacji dokonana po kryzysie ujawniła narastającą od wielu lat nierównowagę na rynku finansowym i szerzej – w gospodarce [Jessop 2011], dodatkowo nasilającą się od wielu lat presję na środowisko naturalne, zagrażającą jakości życia ludzi [Jackson 2009; Rockström i in. 2009], a w wymiarze społecznym globalne nierówności w dystrybucji dochodów i poziomie konsumpcji [Dowbor 2012]. Opisanie stanu nierównowagi w tak wielu wymiarach uświadomiło politykom i decydom systemowe powiązania współczesnych problemów. Analiza przyczyn i skutków globalnego kryzysu finansowego pokazała, że cechy obecnego systemu gospodarczego opartego na wzroście gospodarczym (mierzonego PKB) generują nierównowagę. W realnej gospodarce wzrost zysków jest możliwy tylko poprzez rosnącą produkcję i stymulowanie wzrostu konsumpcji. W rezultacie zwiększają się zużycie zasobów, zapotrzebowanie na energię i produkcja odpadów, powodując nierównowagę w ekosystemach. Uruchomione jest błędne koło sprzężeń zwrotnych [Sterman 2012]. Kryzys miał także wymiar społeczny, polegający na utracie zaufania do rynku, instytucji finansowych, korporacji i do państwa. Utrata zaufania związana jest z brakiem odpowiedzialności instytucji finansowych i rządów, które w swoich działaniach podejmowały nadmierne ryzyko. Jak pisze J. Stiglitz, dla szeroko rozumianej gospodarki kryzys ten okazał się *near death experience* [Stiglitz 2010]. Wielu naukowców określa go mianem złożonego kryzysu systemowego. Zrozumienie wyzwań i zagrożeń oraz poszukiwanie rozwiązań wymagają nowego sposobu myślenia: holistycznego, interdyscyplinarnego, wielopoziomowego, innowacyjnego [Atkisson 2012b; Beker 2011; Gorynia, Kowalski 2009; Jessop 2011; Kołodko 2011a; Oniszczyk 2010; Sterman 2012; Stiglitz 2010].

Przedmiotem zainteresowania w niniejszej pracy jest dokonująca się transformacja modelu gospodarczego i społecznego w stronę bardziej zrównoważonego środowiskowo i sprawiedliwego społecznie (*sustainability transition*), wyrażająca się przechodzeniem do zielonej gospodarki (*green economy*).

Kryzys gospodarczy stał się akceleratorem fundamentalnych zmian systemowych, które poprzez krytykę dotychczasowego, generującego nierównowagi syste-

mu, prowadzą w stronę *sustainability transition* [Loorbach, Lijnis Huffenreuter 2013]. Tak naprawdę – jak pisze M. McIntosh – jednocześnie toczy się wiele transformacji od wysokoemisyjnej do niskoemisyjnej gospodarki, od głębokich nierówności do egalitaryzmu, od naruszania praw człowieka do sprawiedliwych społecznie wspólnot [McIntosh 2013]. Intelktualne ogarnięcie tak różnorodnych aspektów zmian napotyka ograniczenia podzielonej na dyscypliny nauki i niechęci naukowców do przekraczania granic i przyjmowania podejścia interdyscyplinarnego. Zjawiska, które zachodzą wokół nas, mają złożoną naturę i często są nieprzewidywalne, co dodatkowo utrudnia ich rozumienie. Kluczowymi słowami dla obecnego przejścia (tranzycji) są: uczenie się, adaptacja i transformacja. Problemy są złożone i nie zawsze można zidentyfikować ich przyczyny i skutki, więc musimy się ciągle uczyć, działając, obserwować, adaptować do zmian i zaakceptować proces ciągłej tranzycji. M. McIntosh w książce *The Necessary Transition* zauważa, że przemiana jest konieczna, że właśnie się dokonuje i dobrze, że zachodzi ze względu na wyzwania, jakie stają przed światem [McIntosh 2013, s. 3].

Istotnym elementem debaty międzynarodowej było proponowanie programów wychodzenia z kryzysu i nowych strategii rozwojowych. Uznano, że powrót do równowagi gospodarczej, ekologicznej i społecznej nastąpi poprzez wykorzystanie szans, jakie daje koncepcja zrównoważonego rozwoju prowadząca do *sustainability transition*. W jej ramach możliwe są trzy opcje: 1) poważna transformacja dotychczasowego kapitalistycznego systemu gospodarczego, 2) zielona rewolucja przemysłowa, 3) zielony wzrost [Geels 2013]. Wszystkie te możliwości oznaczają w istocie zieloną (zrównoważoną) transformację gospodarki.

W latach 2009–2012 powstało kilka znaczących dokumentów proponujących kierunek zmian w gospodarce, m.in. *Global Green New Deal* – raport państw G20 [UNEP 2009], Raport OECD *Towards Green Growth* [OECD 2011a], strategia rozwoju Unii Europejskiej *Europe 2020* [Europe 2020... 2010; UNEP 2011]. Wspólną cechą powyższych dokumentów diagnostycznych i strategicznych są koncepcje globalnego zielonego ładu, zielonej gospodarki lub zielonego wzrostu. W pracy dokonany został przegląd definicji zielonej gospodarki i zielonego wzrostu. Najczęściej używanymi definicjami są propozycje Programu Środowiskowego ONZ (UNEP) oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), które zainicjowały międzynarodową debatę na ten temat. Zielony nowy ład to stymulowanie gospodarki w kierunku rozwoju zielonych sektorów, zielonej infrastruktury i zielonych miejsc pracy [Barbier 2009]. Zielony wzrost to dążenie do wzrostu i rozwoju gospodarczego, przy jednoczesnym zapobieganiu degradacji środowiska, utracie różnorodności biologicznej i nierównoważonemu wykorzystaniu zasobów naturalnych [OECD 2011a]. Zielona gospodarka to taka, która wpływa na wzrost dobrobytu ludzi i równość społeczną, jednocześnie zmniejszając ryzyko środowiskowe i zużycie zasobów naturalnych [UNEP 2011].

Problemy badawcze w pracy skupione są wokół następujących pytań:

Jakie cechy dotychczasowego modelu gospodarczego powodują narastanie zagrożeń gospodarczych, społecznych i środowiskowych w świecie?

Jakie nowe cele, jaki sposób myślenia i działania jest potrzebny?

Jakie nowe zmienne charakteryzują obecną sytuację gospodarczą, społeczną i środowiskową?

Czy zielona gospodarka jest odpowiedzią na kryzys i potrzebę zmian?

Czy zielona gospodarka może być motorem rozwoju?

Jak wspierać zieloną gospodarkę i jak monitorować jej wprowadzanie?

Analizy w niniejszej pracy poświęcone są koncepcji zielonej gospodarki i jej wymiarom: ekonomicznemu, ekologicznemu i społecznemu. Pojawienie się tematu zielonej gospodarki sprawiło, że nieuniknione stało się porównanie jej z koncepcją zrównoważonego rozwoju będącą wiodącą ideą w międzynarodowej debacie dotyczącej rozwoju społeczno-gospodarczego i globalnych problemów środowiskowych. Koncepcja zielonej gospodarki, która pojawiła się ostatnio, jest formą konkretyzacji i operacjonalizacji tej idei. Wielu autorów podkreśla, że istniała potrzeba nowego zdefiniowania kierunku i celu rozwoju, gdyż idea zrównoważonego rozwoju była definiowana zbyt szeroko, przez co straciła siłę oddziaływania na bieżącą politykę. Okazją do zmiany stało się poszukiwanie alternatywnego podejścia do gospodarki po ostatnim kryzysie, który uświadomił decydentom politycznym i gospodarczym, że *business as usual is impossible*. Transformacja w stronę nowego modelu gospodarki realizowana poprzez strategie rządowe i organizacji międzynarodowych, ale także przez biznes we współpracy z interesariuszami wymaga precyzyjnych, konkretnych kategorii, użytecznych w formułowaniu polityk i programów działania oraz zarządzaniu zmianą (transformacją). Koncepcja zielonej gospodarki zakłada, że uporządkowanie spraw gospodarczych jest kluczowe dla osiągnięcia celów społecznych i środowiskowych.

Analiza międzynarodowych, regionalnych i krajowych dokumentów programowych powstałych po 2008 r. pokazuje, że decydenci polityczni dokonali wyboru zielonej gospodarki jako priorytetu i celu, a w polityce społeczno-gospodarczej tworzone są regulacje prawne i wprowadzane instrumenty ekonomiczne i finansowe, wspierające osiągnięcia tego celu. Politycy – we współpracy z ekspertami – przeprowadzili diagnozę sytuacji kryzysowej i identyfikację trendów globalnych oraz podjęli decyzje wspierające proces transformacji w stronę zielonej gospodarki.

Implementacja i monitorowanie zielonej gospodarki w poszczególnych krajach wymaga narzędzi pomiaru postępu na tej drodze, a także porównań międzynarodowych w tym zakresie. Dlatego istnieje pilna potrzeba, artykułowana przez organizacje międzynarodowe (OECD, UNEP, Bank Światowy) i Unię Europejską, stworzenia syntetycznego wskaźnika zielonej gospodarki.

Zagadnienia podjęte w pracy wydają się istotne z kilku powodów. Pierwszym jest swoisty chaos badawczy, odnoszący się do problemu zielonej gospodarki. Dotyczy to definicji, cech, zasad zielonej gospodarki, a także powiązań zielonej gospodarki, m.in. ze zrównoważonym rozwojem i zielonym wzrostem.

Drugim powodem skupienia się na tej problematyce jest też określenie wpływu zielonej gospodarki na strukturę gospodarki i stymulowanie zrównoważonego roz-

woju krajów, a także zarysowanie korzyści, ale też barier związanych z jej wdrażaniem w poszczególnych państwach UE i w Polsce. Interesujące badawczo wydają się opisanie realnie rosnącego sektora gospodarki i krytyczna refleksja nad jego wpływem na główne wskaźniki makroekonomiczne, takie jak PKB, bezrobocie, struktura zatrudnienia. Badania i dane statystyczne potwierdzają, że zielona gospodarka zaczyna mieć wpływ na strukturę gospodarki, na zatrudnienie, na kierunki inwestowania. Ostatnia przemiana gospodarcza, jakiej doświadczyliśmy, związana była z gospodarką opartą na wiedzy, z rolą kapitału ludzkiego, innowacjami, nowymi technologiami. Jednakże wyraźnie zaznaczającym się nowym trendem stają się zielona gospodarka, zielony wzrost, zielona przedsiębiorczość, zielone miejsca pracy. Obserwacja i opisanie przemian strukturalnych związanych ze zrównoważonym rozwojem i wprowadzaniem zielonej gospodarki jest aktualnym tematem badawczym w szczególności na styku nauki i polityki, gdyż z jednej strony politycy potrzebują analizy złożonego systemu gospodarka-społeczeństwo-środowisko, a z drugiej nauka wymaga wniosków i doświadczeń polityki we wdrażaniu praktycznych zmian [Magnuszewski 2010]. W ten sposób zachodzi swoisty proces uczenia się nauka-polityka-nauka, niezbędny w podejściu systemowym, w którym nie da się przewidzieć wszystkich powiązań i uwarunkowań niepewnego otoczenia.

Po trzecie zielona gospodarka jest wyzwaniem strategicznym dla Polski, gdyż jako państwo członkowskie realizuje ona priorytety Unii Europejskiej jako całości. Kolejnym ważnym powodem jest to, że przyjęte w UE dokumenty programowe i dyrektywy oraz preferencje dla zrównoważonego rozwoju i zielonej gospodarki w ramach nowej perspektywy finansowej 2014–2020 mają kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju naszego kraju. Jak pokazują doświadczenia krajów Wspólnoty, zielona gospodarka będzie miała szczególne znaczenie dla rozwoju lokalnego i regionalnego w Polsce. Stan świadomości w samorządach i w przedsiębiorstwach polskich w tej sprawie jest bardzo niski. Do tej pory nie podjęto w Polsce próby przedstawienia koncepcji zielonej gospodarki – próbę tę podejmuje autorka.

Celami pracy są przedstawienie koncepcji zielonej gospodarki oraz pomiar i ocena zaawansowania jej realizacji w krajach Unii Europejskiej. Osiągnięcie celu podstawowego wymaga wyznaczenia celów pośrednich.

Pierwszym celem pośrednim jest analiza uwarunkowań gospodarczych, społecznych i środowiskowych, determinujących wprowadzanie zielonej gospodarki. Kryzys finansowy stał się swoistym *opportunity window* do podjęcia szerszej dyskusji na temat cech dotychczasowego modelu gospodarczego, w ramach którego pojawiają się nierównowagi gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Pogląd, że *business as usual is impossible*, jest podzielany przez coraz więcej podmiotów. Konieczne staje się zidentyfikowanie nowego sposobu myślenia i działania w zarządzaniu dokonującą się zmianą.

Drugim celem pośrednim jest przedstawienie istoty koncepcji zielonej gospodarki jako priorytetu międzynarodowych i regionalnych strategii rozwoju. Organizacje międzynarodowe i regionalne mają istotny wpływ na dokonującą się obecnie

transformację gospodarek, polegającą na włączeniu kryteriów ekologicznych i społecznych do wszystkich jej obszarów.

Trzeci cel pośredni to wybranie wskaźników w poszczególnych obszarach i na ich podstawie stworzenie syntetycznego wskaźnika zielonej gospodarki jako narzędzia pomiaru zaawansowania transformacji w stronę zielonej gospodarki, monitorowania jej przebiegu w czasie i dokonywania porównań międzynarodowych. Definicje zielonej gospodarki pokazują różnorodność jej obszarów i celów, mierzonych wieloma zmiennymi, dlatego wybór zmiennych i stworzenie wskaźnika syntetycznego umożliwią wyrażenie złożoności zielonej gospodarki w danym kraju w postaci jednej miary, co w znacznym stopniu ułatwi porównania międzynarodowe i monitoring procesu w czasie.

Czwarty cel pośredni to ocena stopnia zaawansowania transformacji w poszczególnych krajach UE z wykorzystaniem opracowanych narzędzi. Analizie poddanych zostanie 27 krajów, które jako członkowie Unii Europejskiej realizują wspólną strategię rozwojową i zmierzają do wspólnie określonych celów. Komisja Europejska monitoruje poziom zaawansowania krajów w dążeniu do zasobooszczędnej i niskiemisyjnej zielonej gospodarki. Indeks Zielonej Gospodarki może być jednym z narzędzi pomiaru tego procesu.

Osiągnięcie celów badawczych wymaga opracowania hipotez badawczych, które będą podlegały weryfikacji w toku dalszej pracy. W odniesieniu do celu głównego i celów pośrednich można sformułować hipotezę główną i hipotezy cząstkowe.

Hipoteza główna: państwa Unii Europejskiej znajdują się w trakcie transformacji w stronę zielonej gospodarki i możliwy jest pomiar zaawansowania tego zjawiska.

Hipotezy szczegółowe:

1. Wdrożenie koncepcji zielonej gospodarki jest odpowiedzią na kryzys gospodarczy, społeczny i środowiskowy.

2. Można wyróżnić cechy wspólne różnych definicji zielonej gospodarki proponowane przez instytucje międzynarodowe i na ich podstawie wyodrębnić jej zakres, cele i obszary.

3. Wskaźniki środowiskowe, społeczne i gospodarcze dopasowane do obszarów zielonej gospodarki wybranych w oparciu o jej definicje umożliwią stworzenie syntetycznego Indeksu Zielonej Gospodarki.

4. Indeks Zielonej Gospodarki umożliwia pomiar poziomu osiągnięcia celów zielonej gospodarki w każdym z krajów Unii Europejskiej, a także grupowanie krajów, dokonywanie porównań międzynarodowych i obserwowanie zmian w czasie.

Metodą analizy, wykorzystaną w pracy do diagnozy i opisu dotychczasowego systemu gospodarka-społeczeństwo-środowisko, a także do zaprezentowania nowego alternatywnego modelu zielonej gospodarki i sposobu jej wdrażania, jest podejście systemowe [Bertalanffy 1984]. Pozwala ono na całościowe, pełne, wieloaspektowe i wielopoziomowe ujęcie problemu [Sterman 2012]. Podejście systemowe pozwala opisać strukturę systemu, relacje i powiązania między jego elementami. Zielona gospodarka, opisywana w pracy, jest systemem złożonym, który podlega

ciągłym zmianom i przystosowaniom, charakteryzuje się wewnętrzną dynamiką, wynikającą ze struktury systemu, tworzy sprzężenia zwrotne. W tej sytuacji analiza systemowa pozwala uchwycić wszystkie wymienione aspekty. Zastosowana w pracy analiza systemowa w oparciu o badania J. Stermana [Sterman 2012] obejmuje identyfikację powiązań pomiędzy badanymi systemami: gospodarką, społeczeństwem i środowiskiem, wybór problemu i identyfikację zmiennych definiujących problem, określenie zakresu badanego problemu, ustanowienie celów oraz budowę modelu idealnej rzeczywistości i odpowiadających jej wskaźników¹. Podejście to wpłynęło na strukturę całej pracy oraz na opisanie koncepcji zielonej gospodarki i zakreslenie jej ram.

W celu stworzenia narzędzia pomiaru zachodzącego procesu posłużono się wielowymiarową analizą porównawczą (WAP) będącą zbiorem metod służących konstrukcji miar syntetycznych oraz liniowego porządkowania obiektów opisywanych przez dużą ilość zmiennych [Hellwig 1968]. Wykorzystano metodę porządkowania liniowego zbioru obiektów z wykorzystaniem syntetycznego miernika rozwoju (SMR) [Walesiak 2011], jakim jest Indeks Zielonej Gospodarki. Obiektami badanymi jest 27 państw członkowskich Unii Europejskiej. W pracy wykorzystano dane statystyczne pochodzące z międzynarodowych i krajowych instytucji statystycznych, głównie z Eurostatu, Europejskiej Agencji Środowiska, OECD, ONZ, Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz GUS. Badania pierwotne dotyczyły przygotowania kwestionariusza i zebrania opinii ekspertów-naukowców z kilku polskich uczelni na temat ważności zmiennych opisujących zieloną gospodarkę w poszczególnych krajach.

W pierwszym rozdziale rozważania mają charakter poznawczy, opisowo-wyjaśniający. Dokonana została diagnoza sytuacji kryzysowej na podstawie analizy literatury, danych statystycznych i dokumentów źródłowych instytucji rządowych i międzynarodowych. W opisie przyczyn kryzysu wszystkie one podzielają krytyczne zdanie o dotychczasowym sposobie gospodarowania i metodach mierzenia wzrostu gospodarczego. Zrozumieniu przyczyn pojawienia się koncepcji zielonej gospodarki sprzyja identyfikacja wyzwań i trendów globalnych, ujawniających się na styku gospodarki i środowiska. Wyzwania globalne generowane są głównie przez człowieka w ramach dotychczasowego systemu gospodarczego, dlatego też przedstawione zostały główne cechy tego systemu generujące sytuacje kryzysowe. W tej części pracy podkreślone są jeszcze dwa elementy toczących się zmian – po pierwsze, ujawniające się coraz bardziej złożoność, niepewność i niestabilność współczesnych problemów i po drugie – rola państwa w procesie koniecznych zmian.

W drugim rozdziale scharakteryzowana została koncepcja zielonej gospodarki oraz kierunki i cele przyszłego rozwoju na podstawie programów wychodzenia z kryzysu i nowych strategii rozwoju przyjętych przez Unię Europejską i takie organizacje międzynarodowe, jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Organizacja

¹ Analiza systemowa obejmuje dodatkowo: sformułowanie polityki wprowadzającej zmiany, wdrożenie polityki i monitoring, co nie było przedmiotem pracy.

Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO), Światowa Organizacja Handlu (WTO). Zielona gospodarka jest traktowana jako stan pożądaný. Można by powiedzieć, że jest to związane z funkcją normatywną ekonomii, która przechodzi od obiektywnego opisu do wyboru wartości i celów. Wybór ten jednak w odniesieniu do zielonej gospodarki dokonał się poza nauką, akceptację dla wprowadzania zielonej gospodarki wyrazili decydenci polityczni, uzyskała ona też akceptację podmiotów gospodarczych. Zielona gospodarka – w niniejszej pracy – została przedstawiona dwutorowo:

- jako koncepcja polityczna zdefiniowana w dokumentach strategicznych organizacji międzynarodowych, będąca priorytetem i wytyczną polityki gospodarczej, rolnej, transportowej, fiskalnej, finansowej, a nawet społecznej w wielu krajach świata²;
- jako rosnący sektor realnej gospodarki (produkcji odnawialnych źródeł energii, rolnictwa ekologicznego, zrównoważonego transportu, ekologicznej żywności czy przyjaznych środowisku usług).

Dokonane przez autorkę analizy nie dotyczą tego, jaką alternatywną koncepcję gospodarczą wybrać (bo została już wybrana), ale raczej są krytycznym spojrzeniem na adekwatność i skuteczność rozwiązań proponowanych w ramach zielonej gospodarki w odniesieniu do nasilających się problemów globalnych. Na podstawie kweryndy literaturowej przeanalizowano szanse i zagrożenia związane z zieloną gospodarką.

W trzecim rozdziale omówiono dylematy związane z tworzeniem wskaźników syntetycznych i wyborem zmiennych (wskaźników szczegółowych) oraz zalety i wady mierników syntetycznych. Dokonano porównania i analizy definicji zielonej gospodarki, tworząc jej systemowy model koncepcyjny. Pogrupowane zostały słowa kluczowe, które posłużyły do określenia zakresu zielonej gospodarki i jej obszarów. Do każdego obszaru zaproponowano zmienne opisujące kraje i ich definicje. W końcowej części rozdziału omówione zostały trendy zmian i pozycje państw w ramach każdego ze wskaźników oparte na danych statystycznych Eurostatu, OECD oraz materiałach źródłowych.

Czwarty rozdział jest opisem metody konstruowania Indeksu Zielonej Gospodarki (IZG) dla wszystkich krajów Unii Europejskiej, opartej na metodzie taksonomicznej w ramach wielowymiarowej analizy porównawczej. Umożliwia ona opisywanie obiektów (krajów) za pomocą wielu zmiennych. Wagi zmiennym wchodzącym do syntetycznego indeksu – na podstawie przygotowanego specjalnie kwestionariusza – nadane zostały przez grupę ekspertów, w większości profesorów ekonomii ekologicznej, z wielu polskich uczelni. W ten sposób eksperci mogli zdecydować

² W latach 2009–2013 powstało wiele międzynarodowych, regionalnych i krajowych strategii zielonej gospodarki oraz strategii zielonego wzrostu w Europie, Azji, Afryce i Ameryce. Więcej na ten temat w rozdz. 2.

o ważności poszczególnych obszarów i wskaźników dla pomiaru wielowymiarowego zjawiska, jakim jest zielona gospodarka. Opracowany indeks jest syntetycznym narzędziem klasyfikacji obiektów (krajów). Indeks Zielonej Gospodarki przetłumaczył strategiczną wizję na konkretne mierzalne cele oraz umożliwił ukazanie aktualnego stanu zaawansowania zielonej gospodarki w poszczególnych krajach, co może być punktem wyjścia do oceny postępu w tym zakresie w przyszłości. W dalszej części zaprezentowane są wyniki badań, czyli ranking krajów według IZG oraz analiza wrażliwości indeksu i opinii ekspertów, a także analiza wyników badań. Za pomocą rankingu w poszczególnych obszarach porównano kraje UE i pokazano różnice w ich potencjałach oraz ich słabe i mocne strony w odniesieniu do zielonej gospodarki. Zakończenie zawiera wnioski z badań i przewidywania dotyczące przyszłych trendów związanych z zieloną gospodarką.

Praca podejmuje temat zielonej gospodarki jako priorytetu strategii rozwoju, przyjętej przez organizacje międzynarodowe, regionalne i poszczególne kraje, oraz toczącej się równolegle transformacji gospodarki, wyrażonej poprzez polityki państw, programy działania, instrumenty finansowe i ekonomiczne. Decydenci polityczni potrzebują naukowej diagnozy sytuacji, określenia kierunków zmian, stworzenia narzędzi zarządzania transformacją. Przemiany, toczące się w gospodarce, łączą się z podobnymi zmianami zachodzącymi w poszczególnych przedsiębiorstwach i w życiu społecznym. Dynamika zmian w złożonym systemie gospodarka-społeczeństwo-środowisko sprawia, że pojawia się rozdźwięk między polityką (zarządzaniem publicznym) a nauką analizującą proces zmian. Praca niniejsza rozpoznaje problem zielonej gospodarki jako kierunku zmian, a także jest próbą stworzenia narzędzia również dla polityków do pomiaru postępu w osiągnięciu celów i podejmowania decyzji w ramach długofalowego zarządzania publicznego.

Wkład własny autorki to:

- 1) zaprezentowanie koncepcji zielonej gospodarki jako ważnego priorytetu rozwoju,
- 2) przedstawienie w ujęciu systemowym uwarunkowań gospodarczych, środowiskowych i społecznych powstania koncepcji zielonej gospodarki,
- 3) omówienie roli podmiotów międzynarodowych i regionalnych w tym procesie,
- 4) opisanie zielonej gospodarki jako nowej fazy transformacji gospodarczej,
- 5) analiza i porównanie istniejących definicji zielonej gospodarki oraz zdefiniowanie na ich podstawie zakresu zielonej gospodarki, w celu stworzenia syntetycznego indeksu,
- 6) stworzenie narzędzia pomiaru zielonej gospodarki (Indeks Zielonej Gospodarki), poprzedzonego analizą i selekcją wskaźników szczegółowych,
- 7) analiza i ocena realizacji celów zielonej gospodarki w krajach Unii Europejskiej na podstawie Indeksu Zielonej Gospodarki.

Praca dotyczy zagadnień na styku nauki, gospodarki i polityki, wypełniając istniejącą lukę badawczą. Ma walor praktyczny, gdyż biorąc pod uwagę decyzje poli-

tyczne dotyczące wyboru zielonej gospodarki jako kierunku rozwoju, porządkuje stan wiedzy na jej temat i dostarcza narzędzia, czyli Indeksu Zielonej Gospodarki, do porównań międzynarodowych oraz do podejmowania przyszłych decyzji.

Składam podziękowania recenzentom prof. US dr hab. Barbarze Kryk i prof. dr. hab. Bazylemu Poskrobko za cenne uwagi, wzbogacające wartość merytoryczną książki. Bardzo dziękuję dr. Piotrowi Magnuszewskiemu i dr. Jakubowi Damurskiemu z Centrum Rozwiązań Systemowych za inspirujące dyskusje o zielonej gospodarce oraz pomoc w tworzeniu bazy danych i ilościowym ich opracowaniu.